

АНАМАСТЫКОН НАРЫСА УЛАДЗІМІРА КАРАТКЕВІЧА “ЗЯМЛЯ ПАД БЕЛЫМІ КРЫЛАМІ”

Гушча Нагалля Ігараўна

аспірантка ўстановы адукацыі “Мазырскі дзяржаўны педагагічны
ўніверсітэт імя І. П. Шамякіна”

(г. Мазыр, Беларусь)

У Караткевіч – заснавальнік гістарычнай тэмы ў сучаснай беларускай літаратуры, які, па сутнасці, узняў у памяці беларусаў іх уласную гісторыю, узняўшыся над штодзённасцю і бездухоўнасцю. Калі пачала цалкам дыскрэдытавацца гістарычная тэма, пра што пісалі беларускія крытыкі, пісьменнік усё ж звярнуўся да яе, бо добра ўсведамляў, якія шляхі злучаюць мінулае з будучыняй, чалавека з людзьмі і народамі. Творы пісьменніка былі новай, нязвычайнай з’явай, і ўспрыманне іх таксама было неадназначным [2, с. 75]. Караткевіч ствараў сваю матрыцу будучыні. За вобразамі яго герояў паўстае складаны, часта трагічны лёс Беларусі, бо людскія лёсы неадрыўны ад гістарычных падзей і абумоўлены гэтымі падзеямі.

Ён – аўтар раманаў “Каласы пад сярпом тваім”, “Хрыстос прыязміўся ў Гародні”, “Чорны замак Альшанскі”, “Леаніды не вернуцца да Зямлі”, апавесцей “Лісце каштанаў”, “У снягах драмае вясна”, “Дзікае паляванне караля Стаха”, “Загадка Неферціці”, нарысаў “Вязынка”, “Зямля пад белымі крыламі”. Уладзімір Караткевіч быў адным з тых аўтараў, якія ўслаўлялі Беларусь, чые

творы перакладзены на многія мовы свету. Па яго сцэнарыях пастаўлены мастацкія фільмы, тэле- і радыёспектаклі. У Беларускім тэатры оперы і балета створаны оперы “Сівая легенда” (1978, кампазітар Д. Смольскі) і “Дзікае паліванне караля Стаха” (1989, кампазітар У. Солтан). Яго творчасць вызначаецца рамантычнай акрыленасцю, высокай мастацкай культурай, патрыятычным пафасам, значнай пазнавальнасцю і гуманістычным гучаннем. Творы У. Караткевіча, у якіх жыццё паказана ў гістарычным развіцці, раскрываюць непарыўную дыялектычную сувязь паміж мінулым, сучасным і будучым. Падзеі нацыянальнай гісторыі, якім пісьменнік аддае перавагу, дазваляюць яму адлюстравать актуальныя праблемы эпохі, выказаць свой пункт погляду.

У навуковых працах адзначана асаблівая заслуга аўтара нарыса “Зямля пад белымі крыламі” перад беларускай літаратурай у стварэнні высакаякаснай гістарычнай прозы, дзе ён узяў шырокія пласты нацыянальнай гісторыі, выявіў буйныя характары, здолеў раскрыць багаты духоўны свет сваіх герояў і звязаць іх асабісты лёс з лёсам народным.

Слоўнікавы запас любой мовы бесперапынна змяняецца. Часам словы страчваюць сваё першааснае значэнне, а іншы раз і ўвогуле перастаюць ужывацца. Узнікаюць новыя словы, замяшчаюць сабою старыя. Некаторыя існуюць у мове вельмі доўга і на працягу стагоддзяў атрымліваюць новыя і іншыя значэнні. Лёс такіх слоў вызначае не “ўзрост”, а іх выкарыстанне ў мове. Лексемы, якія абазначаюць жыццёва важныя, неабходныя паняцці, вякамі не старэюць; іншыя ж архаізуюцца даволі хутка (*Крутагор’е – Койданава – Дзяржынск; Царыцын – Сталінеград – Валгаград*), мы перастаем іх ужываць, таму што знікаюць пэўныя паняцці, якія гэтымі словамі-апелятывамі і ўласнымі назвамі абазначаліся.

Анамастыкон нарыса разглядаўся часткова ў працах В. В. Шура, І. М. Зуевай і інш. Твор “Зямля пад белымі крыламі” не ўяўляюцца без анамастычных адзінак, якімі ён насычаны. Яны, як важнейшыя тэкстаўтваральныя кампаненты, выконваюць вызначальную ролю ў раскрыцці аўтарскай канцэпцыі. У нарысе выкарыстаны 954 самыя розныя рэальныя онімы. Гэта антрапонімы-імёны: Ян, Максім, Рыгор, Ада і інш.; прозвішчы: Чачот, Панчанка, Багдановіч, Шагал, Скарына і інш.; псеўданімы - Цётка, Кандрат Крапіва, Кузьма Чорны, Ядвігін Ш., Цішка Гартны і інш.; айконімы – назвы вёсак: Цудноў, Мацяёвічы, Жары, Студзёнка, Салтанаўка і інш.; мястэчак: Зэльва, Краснае і інш.; гарадоў: Ліда, Калінкавічы, Брэст, Гомель, Мазыр; краін: Германія, Францыя, Туркменістан і інш.; гідронімы (пагамонімы) – назвы рэк: Прыпяць, Дняпро, Лоша, Смердзь, Дзвіна, Вісла, Ясельда і інш.; азёр: Палік, Нешчарда, Чудскае, Свіцязь і інш.; аронімы – назвы ўзвышшаў, гор: гара Лысая, гара Маяк і інш.; дрымонімы – назвы лесу: Бярэзінская пушча, Лелячанская пушча, Белавежская пушча, Мачтавы бор і інш.; урбанонімы – назвы вуліц: Захар’еўская, Кар-

ла Маркса і інш.; эргонімы – уласныя назвы арганізацый, прадпрыемстваў: кінатэатр “Кастрычнік”, кінатэатр “Партызан”, кінастудыя “Беларусьфільм”, аўтазавод “МАЗ” і інш.; эклезіёнімы – назвы цэркваў: сабор Спаса-Ефрасіні, Сафійскі сабор і інш.; планетонімы – назвы зон касмічнай прасторы: Марс, Юпітэр, Венера і інш.; хранонімы – уласныя імёны адрэзкаў часу: Купалле; тэонімы – імёны багоў, міфалагічных істот: Зеўс, Геркулес і інш.

Багацце і разнастайнасць анамастычных адзінак у нарысе абумоўлены яго жанрава-стылістычнай спецыфікай. Аўтар уводзіць іх у твор, каб натуральна паказаць старонкі мінуўшчыны, перадаць дух і каларыт эпохі. Архаізаваныя і сучасныя онімы ў нарысе – гэта павязь часу мінулага і сучаснасці: *Менск, Бярэсце – Салігорск, Светлагорск, Наваполацк, Белазёрск.*

Пісьменнікі, адбіраючы анамастычны матэрыял для канкрэтнага твора, выяўляюць сваю творчую індывідуальнасць, манеру выкладання матэрыялу, свае спосабы ўвядзення самых розных найменняў у мастацкі тэкст. У творах У Караткевіча засведчана мноства самабытных беларускіх уласных найменняў, што з’яўляецца адметным для яго творчай манеры, да якіх пісьменнік прыводзіць самыя разнастайныя лінгвістычныя, этнаграфічныя каментарыі і тлумачэнні, выкліканыя тым, што такія назвы па розных абставінах на працягу гісторыі скажаюцца, забываюцца, у іх нярэдка вылушчваецца нацыянальная спецыфіка, рэгіянальная адметнасць, непаўторнасць, самабытнасць і інш.

Напрыклад, карыстаючыся спосабам непасрэднага тлумачэння, пісьменнік, пішучы пра Беларусь, шырока ўжывае найменні тыпу *Віленічына, Мінічына, Столінічына, Случчына, Магілёўшычына* – традыцыйныя беларускія назвы для абазначэння мясцовасцей, што прылягаюць да дамінуючага ў рэгіёне паселішча: *Нарадзіўся ён у сям’і дробнага шляхціца ў фальварку Свіраны на Віленічыне* [1, с. 152,].

Спосаб лінгвістычнага тлумачэння тапанімічнай назвы. Ён носіць характар этымалагічнага ці словаўтваральнага каментарыя з выкарыстаннем інфармацыі з суседніх моў, мясцовых дыялектаў; нярэдка тапанімічныя назвы бяруцца ў двукоссе: *Крываваыя берагі Нямігі даўно забраныя ў падземную трубу. Засталася толькі старая гандлёвая назва горада «Мінск», а ў даўніну «Менск», «Менск», ад слова «мена», «мяняць»* [1, с. 76]. У асобных выпадках пісьменнікі не тлумачаць паходжанне назвы, але ўскосна звяртаюць ўвагу чытача на яе этымалогію, адчуваючы, што той, хто будзе чытаць тэкст, здагадаецца, чаму народ выбраў такую назву: *Рака з непрыгожаю назваю Смердзь ёсць, аднак адна з найпрыгажэйшых рэчак, якія мне даводзілася бачыць у маім жыцці* [1, с. 14].

Такім чынам, анамастыкон нарыса надзвычай адметны і своеасаблівы. У ім адлюстроўваецца нацыянальны, рэгіянальны, этнаграфічны каларыт Беларусі. Праз рэальныя онімы, якія найчасцей выкарыстоўваў пісьменнік,

перадаюцца самыя розныя канатацыі – гістарычныя, этнаграфічныя, культуралагічныя і інш.

Літаратура

1. Караткевіч, У. С. Нарыс : збор твораў : у 8 т. – Т. 8, кн. 1: П'есы. Нарыс. – Мінск : Маст. літ., 1990. – 570 с.
2. Русецкі, А. Уладзімір Караткевіч : праз гісторыю ў сучаснасць : нататкі літаратурнай творчасці / А. Русецкі. – Мінск : Маст. літ., 1991. – 287 с.